

УДК 34

*В. В. Карпунцов,
кандидат юридичних наук, народний депутат України*

**ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗРОБКУ МЕХАНІЗМУ
ЗАСТОСУВАННЯ ПРОКУРОРАМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ПРИМУСУ ДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПОСАДОВИХ ОСІБ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА СУДОВОЇ ВЛАДИ**

*Valeriy V. Karpuntsov,
Ph.D. of law, people's Deputy of Ukraine*

**TO THE QUESTION OF THE ELABORATION OF A MECHANISM FOR THE
APPLICATION OF THE PROSECUTOR OF PROCEDURAL COMPULSION TO
SPECIFIC CATEGORIES OF OFFICERS OF PARLIAMENT AND THE JUDICIARY**

*В. В. Карпунцов,
кандидат юридических наук, народный депутат Украины*

**К ВОПРОСУ О РАЗРАБОТКЕ МЕХАНИЗМА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОКУРОРАМИ
ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИНУЖДЕНИЯ К ОТДЕЛЬНЫМ КАТЕГОРИЯМ
ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ВЕРХОВНОЙ РАДЫ УКРАИНЫ И СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ**

Стаття присвячена визначенню актуальних проблемних питань розробки механізму застосування прокурорами процесуального примусу до окремих категорій посадових осіб Верховної Ради України та суддів. Процесуальний примус прокурора проаналізований як правове явище і юридична категорія. Підкреслено, що процесуальний примус прокурора у справах особливого провадження означає сукупність передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України заходів, які відносяться до його процесуальної компетенції і зобов'язують виконувати юридичні обов'язки підозрюваними посадовими особами. Встановлено, що за ознаками скоєння злочину кримінальний процес відносно народних депутатів України та суддів є специфічною конструкцією, а застосування прокурором процесуальної компетенції складається із комплексу елементів розслідування.

The article is devoted to the definition of actual problems of development of the mechanism of application of public prosecutors of the procedural compulsion to specific categories of officers of Parliament and judges. Procedural compulsion Attorney analyzed as a legal phenomenon and legal category. Emphasized that the procedure of an attorney for special proceedings means the set of provided Shapoval of Ukraine and the code of administrative procedure of Ukraine measures that relate to it procedural competence and oblige to perform legal duties of suspects officials. Set that featured crime criminal process relative to officer of Verkhovna Rada of Ukraine, and judges have

specific design and application on behalf of procedural competence consists of complex elements of the investigation.

Стаття посвящена определению актуальных проблемных вопросов разработки механизма применения прокурорами процессуального принуждения в отношении отдельных категорий должностных лиц Верховной Рады Украины и судей. Процессуальное принуждение прокурора проанализировано как правовое явление и юридическая категория. Подчеркнуто, что процессуальное принуждение прокурора в делах особенного производства означает совокупность предусмотренных Уголовным процессуальным кодексом Украины и Кодексом административного судопроизводства Украины мер, которые относятся к его процессуальной компетенции и обязывают исполнять юридические обязанности подозреваемыми должностными лицами. Установлено, что по признакам совершения преступления уголовный процесс относительно народных депутатов Украины и судей является специфической конструкцией, а применение прокурором процессуальной компетенции состоит из комплекса элементов расследования.

Ключові слова: *прокурор, органи прокуратури, процесуальний примус, процесуальна компетенція, посадова особа Верховної Ради України, суддя, кримінальне провадження.*

Keywords: *Attorney, organs of the Procurator's Office, procedural coercion, procedural competence, officer of Verkhovna Rada of Ukraine, justice, criminal process.*

Ключевые слова: *прокурор, органы прокуратуры, процессуальное принуждение, процессуальная компетенция, должностное лицо Верховной Рады Украины, судья, уголовное производство.*

Постановка проблеми. Реалізація органами прокуратури процесуальної компетенції пов'язана із наявністю складних питань практичного характеру при відсутності теоретичної розробки механізму застосування прокурорами процесуального примусу до окремих категорій посадових осіб Верховної Ради України та судової влади. Його необхідність у застосуванні виникає тоді, коли прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, має всі підстави вирішувати питання про персоніфікацію кримінальних правопорушень відносно двох категорій осіб: народних депутатів України та суддів.

Складність досудового розслідування причетності у скоєних кримінальних діяннях цих посадових осіб пов'язана з двома чинниками, які впливають з їх конституційного статусу. Як закріплено у частині третій статті 80 Конституції України, «Народні депутати не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані» [1], оскільки їм гарантується Конституцією України депутатська недоторканність. Конституційна вимога стосується держави і впливає із загальноприйнятого правила про те, що у процесі можливо лише те, що врегульовано нормами процесуального права, і лише в тій формі і тими методами, які передбачені нормами права. Це також стосується і суддів, оскільки за частиною третьою статті 126 Конституції України: «Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом...». За таких обставин прокурору та іншим особам у кримінальних провадженнях юридичного процесу, коли йдеться про юридичну відповідальність народних депутатів і суддів, надаються повноваження щодо застосування у досудових провадженнях до вказаних посадових осіб процесуального примусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття процесуального примусу в кримінальних провадженнях як явище з імперативним характером щодо владних вимог прокурора в юридичній літературі не досліджувалось. Практика процесуального примусу певним чином сформувалась у цивільно-процесуальній теорії і розглядається у науці як форма юридичної відповідальності [2, с. 518 – 541]. Автори монографії «Цивільне судочинство України: основні засади та інститути» аналізують Главу 9 ЦПК України щодо процесуального примусу в контексті «процесуальних обтяжень, які покладаються на особу, як наслідок здійснення належного їй права без додержання вимог процесуального закону, коли тим самим, за «своєю волею особа поставила себе в невідгідне становище» [2, с.522]. Вказана правова конструкція дає можливість сформулювати дефініцію цього явища.

Мета статті – окреслити проблемні питання теоретичної розробки механізму застосування прокурорами процесуального примусу до окремих категорій посадових осіб Верховної Ради України та судової влади.

Викладення основного матеріалу. Процесуальний примус є законним способом забезпечення досудового розслідування у складі прокурора як процесуального керівника та особами із спеціальними повноваженнями – слідчі, детективи Національного антикорупційного бюро України, прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Кожен з них повинен усвідомлювати постулат, який сформулював Конституційний Суд України у висновку від 11 липня 2001 року № 38 у справі про Римський статут: «недоторканість народних депутатів, Президента, суддів передбачає лише спеціальні умови притягнення їх до кримінальної відповідальності»[3]. З цього випливає обсяг і характер реалізації процесуальної компетенції прокурорів, які зобов'язані здійснювати процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішувати відповідно до закону інші питання стосовно предмету розслідування. Неприпустимо, при цьому сприймати будь-яку можливість легітимності використання неправових умов та форм і методів політичного характеру, допускаючи вільне тлумачення норм процесуального права, ігноруючи при цьому процедури спеціальних умов притягнення вказаних вище осіб до кримінальної відповідальності та пристосовуючи спеціальні процедури до спірних правовідносин, в яких існує спеціальна компетенція прокурорів врегульована нормами законів.

При цьому слід звернути увагу на такий важливий аспект, коли прокурор є учасником правовідносин і наділений компетенцією процесуального примусу по відношенню до посадових осіб (народних депутатів і суддів), які повинні виконувати спеціальні вимоги. Йдеться про такі дії, які перешкоджають можливості перевірки обставин, які пов'язані з корупційними діяннями, ухилення від проведення слідчих дій в порядку досудового розслідування, тощо. Процесуальний примус прокурора, як правове явище ми розуміємо виключно юридичною категорією, яка у його процесуальній компетенції передбачає досягнення ефективного розслідування під керівництвом прокурора слідчими, уповноваженими Національного антикорупційного бюро України стосовно посадових осіб, які в змозі «активно» протидіяти реальному збору доказів у справах кримінального характеру. Саме процесуальне керівництво прокурора є гарантією проти «безконтрольного обвинувачення» вищезазначених посадових осіб. Важливо також підкреслити, що владні повноваження прокурора набувають реалізацію в обов'язковому взаємозв'язку таких процесуальних дій, які враховують публічно-правовий характер діяльності посадових осіб, що знаходиться під конституційною гарантією інституту їх «недоторканності». При цьому вказаний інститут, більш широко виглядає в реаліях кримінального провадження, оскільки він змістовно відображає правове явище процесуального примусу.

Процесуальний примус прокурора у справах особливого провадження означає сукупність передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України заходів, які відносяться до його процесуальної компетенції і зобов'язують виконання юридичних обов'язків підозрюваних посадових осіб, коли йдеться про їх причетність або пряму участь у скоєнні кримінального правопорушення, що розслідується уповноваженими органами під процесуальним керівництвом прокурора. Заходи процесуального примусу відносяться до компетенції прокурора, оскільки дозволяє у законний спосіб впливати на поведінку суб'єкта права, враховуючи обмежену процесуальну компетенцію відносно осіб, які користуються конституційним імунітетом, недоторканністю і в механізмі процесуального доведення фактів і обставин щодо конкретної особи спрямовані на порушника через відповідні дозволи щодо зупинення недоторканності суддів, Верховної Ради України та Вищої ради правосуддя.

Процесуальний примус досить виразно відображається у тому разі, коли посадова особа намагається в силу свого статусу перешкоджати доступу в службових приміщеннях або у місцях помешкання органу досудового розслідування до речей, документів, які знаходяться у його розпорядженні, застосовуючи неправові та несудові засоби свого захисту. Оскільки, суб'єктивне право чи правовідносини в цілому виводяться логічним шляхом і сприймаються через призму юридичних фактів або виявлення та фіксації відомостей про обставини виникнення кримінального правопорушення народним депутатом України або суддею слідчі дії потребують відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення.

За послідовністю зазначених дій прокурор (або слідчий) звертається до слідчого судді з клопотанням з відповідними документами та матеріалами, якими обґрунтовуються доводи (мотиви) його винесення.

Не торкаючись криміналістичних ознак виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи вказані дії прокурора (слідчого) згідно статей 234 та 236 КПК України свідчать за їх сутністю про наявність процесуального примусу як засобу реалізації процесуальної компетенції у провадженнях стосовно вказаних посадових осіб. При цьому ознакою процесуальних повноважень прокурора (слідчого), як вказує частина друга пункту 3 статті 236 КПК України, є застосування повноваження прокурором (слідчим) заборонити будь-якій особі залишати місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку [4].

Таким чином, процесуальний примус застосовується у тому разі, коли необхідно забезпечити пріоритет кримінально-процесуальної юрисдикції серед інших видів юрисдикції, саме тому, прокурор через системне тлумачення норм проявляє свою роль як процесуального керівника у досягненні ефективного розслідування.

Кримінально-процесуальна юрисдикція прокурора встановлена главою 37 КПК України у взаємозв'язку із спеціальними провадженнями, обумовленими статтями 80 та 126 Конституції України (відносно народних депутатів та суддів). Результати застосування своїх повноважень відповідно відбиваються у висновках, які надходять до Верховної Ради України та Вищої ради правосуддя.

У процесуальній літературі компетенція прокурора та інших учасників спеціальних проваджень визначається предметною характеристикою кримінального судочинства і за своїм складом і змістом характеризується специфікою процесуальних правовідносин та їх елементів, специфікою процесуального доказування та процесуально-документального оформлення результатів підготовки до відкриття справи стосовно посадових осіб, які знаходяться під конституційним імунітетом «недоторканності», зважаючи на особливість цієї категорії осіб.

Законодавець передбачив для уникнення порушення прав і свобод осіб, які чутливо сприймають процесуальні повноваження прокурора (слідчого), необхідність здійснення їх під контролем слідчих суддів. Надання дозволів стосується реалізації необхідного для провадження обсягу компетенції прокурора, що особливо важливо на стадії підготовки процесуального доказування, як елемента процесуального провадження щодо конкретної посадової особи. Прокурор повинен за допомогою процесуальних доручень органам, які ведуть збір і дослідження доказів, спрямувати завдання щодо визначення фактів, які закріплені у процесуальних документах слідства і характеризують дозвільний характер спеціальних проваджень, коли вирішується спір про право, оскільки йдеться про пред'явлення підозри за умов достатності доказів, ефективність кримінальних проваджень досягається на явність доказів, які підтверджують безпосередню причетність особи до кримінального правопорушення.

Разом з тим не можна виключати суб'єктивний підхід прокурора (слідчого), який на практиці з різних причин не дотримується обов'язку чітко слідувати принципу неупередженості. Для запобігання суб'єктивного підходу у процесуальних діях прокурора (слідчого) та виникнення подальших ускладнень спору з посадовою особою або адвокатом щодо законності процесуальних дій законодавець чомусь не передбачив обов'язковості складання процесуальних актів – документів, які закріплюють ті чи інші результати процесуальної діяльності прокурора.

Процесуальна компетенція прокурора стосовно підпорядкованих осіб має ознаки адміністративного характеру і таким чином посилює легітимність, коли досудове розслідування супроводжується дозвільними ухвалами місцевого суду (слідчим суддею). Зокрема, при виявленні ознак злочину, прокурор (слідчий) зобов'язаний в межах своєї компетенції насамперед, забезпечити реагування порушення кримінальної справи стосовно конкретної особи або за фактом події злочину. Аналіз практики досудового розслідування свідчить, що у разі вчинення кримінального правопорушення, зокрема, суддею або народним депутатом України кримінальна справа порушується, як правило, за фактом виявлення ознак злочину, за винятком тих окремих випадків, коли це питання може вирішуватися лише стосовно конкретної особи.

Після прийняття рішення про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину процесуальні дії полягають у наступному: при наявності доказової бази і підстав, зазначених у статті 94 КПК України, прокурор (слідчий) зобов'язаний винести постанову про порушення кримінальної справи, вказавши приводи і підстави для порушення справи, статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також визначити подальше її спрямування. Після порушення кримінальної справи прокурор направляє справу для провадження досудового слідства і тоді слідчий починає досудове слідство.

У статтях 116, 130 КПК України встановлені обов'язки співробітників правоохоронних органів відносно розслідування злочину. Досудове слідство провадиться в тому місці (районі, місті, селі), де вчинено злочин. Коли місце злочину невідоме, а також з метою найбільш швидкого і повного розслідування його, слідство може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, або за місцем перебування більшості свідків чи за визначенням прокурора. Слідчий, встановивши, що дана справа йому не підслідна, зобов'язаний провести всі невідкладні дії, після чого передає справу прокуророві для направлення її за підслідністю.

Разом з тим, на нашу думку, певну розбіжність у праворозумінні, не врахувавши стадійності початку кримінального розслідування, вніс Конституційний Суд України. Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину (пункт 3 резолютивної частини рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 року № 9-рп/99 [5]).

Слід звернути увагу на виявлену розбіжність, яка пов'язана з визначенням моменту притягнення до кримінальної відповідальності при наявності імунітету відповідно названих посадових осіб. Для прокурорів (слідчих) праворозуміння завжди повинно бути однозначним для застосування процесуальної норми, особливо з метою реалізації ними процесуального примусу. У даному випадку загальне юридичне визначення застосування процесуального примусу прокурором (слідчим) обумовлено моментом надання згоди на обрання запобіжного заходу, пов'язаного з обмеженням волі. Для суддів, відносно яких відкрито провадження, це особливо

актуально, оскільки йдеться про гарантованість конституційно закріпленого у статті 131 Основного Закону імунітету суддів.

Тому з моменту надходження подання Генерального прокурора до Вищої ради правосуддя воно повинно невідкладно бути розглянуто, що дасть змогу суду протягом 72 годин з часу затримання особи вирішити це питання, оскільки йдеться про гарантію незалежності, недоторканості судді. Це передбачено статтею 131 Конституції України, статтею 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [6] та пунктом 24.6 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24.01.2017 № 52/0/15-17 [7].

Вирішення цього процесуального питання Вища рада правосуддя передбачила ще 7 лютого 2017 року внесенням зміни до глави 18 Регламенту «Надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом». Новела невідкладності процесуальних строків розгляду і вирішення цього питання передбачає при наявності подання Генеральної прокуратури України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури ретельно вивчити і оцінити матеріали не пізніше п'яти днів з дня його отримання, а при наявності обрання запобіжного заходу у разі вчинення суддею тяжкого або особливо тяжкого злочину це питання вирішується Радою невідкладно».

Разом з тим, існують різні підходи і неоднозначне праворозуміння у двох моментах. Один передбачає, що реалізація заходів державно-правового примусу до правопорушника настає з моменту складання слідчим постанови про притягнення особи як обвинуваченого, інший – з оголошення обвинуваченому такої постанови та роз'яснення йому суті пред'явленого обвинувачення.

Якщо аналізувати ці дві процесуальні дії з позиції практичного значення, можна побачити, що для визначення моменту настання, зокрема, суддівського імунітету ця обставина залежить від прокурора (слідчого). Проте не слід забувати, що пред'явлення обвинувачення в кримінальному процесі асоціюється з оголошенням постанови про притягнення особи як обвинуваченого, яку слідчий повинен пред'явити впродовж двох днів. Однак слідча практика знає випадки, коли ця процедура через стихійне лихо, хворобу обвинуваченого, відрадження службового характеру (конференція), тощо може затягнутися на невизначений термін. У такій ситуації ототожнення поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» з моментом пред'явлення обвинувачення викликає певний сумнів.

Цікаво навести інший приклад, коли на пленарному засіданні Конституційного Суду України у 1999 році представники суб'єкта на конституційне подання висловили думку, що народного депутата України необхідно вважати притягнутим до кримінальної відповідальності з моменту винесення постанови про притягнення його як обвинуваченого. Такий підхід, вочевидь, впливає з переконання, що тільки на цьому етапі процесу повинно починатися кримінальне переслідування, проти якого народний депутат має імунітет. Цього погляду дотримується і сучасна прокурорська практика, оскільки імунітет, наприклад, не може застосовуватись під час проходження конкурсу на вільну посаду у вищому суді для суддів, які до прийняття присяги на стадії розгляду судом його кримінальної справи не вправі вимагати поширення на нього імунітету.

Не можна не звернути увагу ще на одну особливість процесуальної компетенції прокурора (слідчого). Про рішення, прийняті слідчим або прокурором під час провадження досудового слідства, у випадках, зазначених у КПК України, а також у випадках, коли це визнає за необхідне слідчий або прокурор, складається мотивована постанова.

Після зазначених процесуальних дій розглядається питання притягнення особи як обвинуваченого, тобто якщо виявиться, що такою особою є народний депутат, то розглядається питання пред'явлення постанови, на яку необхідно одержати згоду Верховної Ради України. Тільки на цьому етапі правоохоронної діяльності починається «кримінальне переслідування», проте якого народний депутат України без згоди на притягнення до кримінальної відповідальності має імунітет.

Висновки. Таким чином, за ознаками скоєння злочину кримінальний процес відносно народних депутатів України та суддів - вельми специфічна конструкція і тому морфологічна модель застосування прокурором процесуальної компетенції складається із комплексу елементів розслідування за законом, що відбиває предметну характеристику кримінального судочинства. Виходячи з кримінально-процесуальних доктрин воно розглядається з врахуванням матеріально-правової природи справ (зловживання посадовим становищем, корупційне діяння, спричинення збитків державі, участь у «рейдерстві» матеріальних об'єктів, тощо). Це пояснює специфіку доказування фактів як юридично-фактологічної основи порушеної кримінальної справи та результатів, які за певними процедурами кримінального провадження повинні відображатися (фіксуватися) у процесуальних актах (документах).

Список літератури.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія./ В.В. Комаров та інші. – Х.: Право, 2016. – 848с.

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2011., №1-35/2001//Офіційний вісник України. – 2001. - № 28. – Ст. 1267, ст. 1267

4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 №2147-VIII// Голос України, 2017, 11, 28.11.2017 N 221-222

5. У справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність): Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 року № 9-рп/99// Офіційний вісник України, 1999, N 44 (19.11.99), ст. 2193

6. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 №1798-VIII// Відомості Верховної Ради України, 2017, N 7-8 (24.02.2017), ст. 50

7. Про затвердження Регламенту Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року N 52/0/15-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Інформаційно-аналітична база ligazakon.ua станом на 03.02.2018

References.

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Constitution of Ukraine", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 30.

2. Komarov, V.V. (2016), Tsyvil'ne sudochynstvo Ukrainy: osnovni zasady ta instytuty [Civil Justice of Ukraine: Basic Principles and Institutions], Pravo, Kharkiv, Ukraine.

3. Constitutional Court of Ukraine (2011), "Conclusion of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of the President of Ukraine on the conclusion on the compliance of the Constitution of Ukraine with the Rome Statute of the International Criminal Court (case concerning the Rome Statute)", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 28.

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts", Holos Ukrainy, vol. 221-222.

5. Constitutional Court of Ukraine (1999), "In the case on the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of part three of Article 80 of the Constitution of Ukraine (case on parliamentary immunity): Decision of the Constitutional Court of Ukraine", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 44 (19.11.99).

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "About the High Council of Justice", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 7-8 (24.02.2017).

7. High Council of Justice (2017), "On Approval of the Rules of Procedure of the High Council for Justice", available at: (Accessed 03 Feb 2018).

Стаття надійшла до редакції 05.02.2018 р